

AT konference 2025

8. – 12.6.2025 kongreshotel Jerezka

Téma: Od léku k droze, od drogy k léku.

MUDr. Jiří POKORA

Drogová scéna ve věznicích v polovině 80. let

Letos uplynulo 42 let od zveřejnění mého článku o drogové scéně v československých věznicích . Článek vyšel v časopise Protialkoholický obzor (dne Alkoholizmus a drogové závislosti') a byl vlastně jednou z prvních prací o tomto problému.

Pokud vím, zabývali se jím kromě mě ještě dva odborníci.- prim.MUDr.Jaromír Rubeš a MUDr.Jiří Drtil.

Primář MUDr. Jaromír Rubeš , je spíše znám jako spoluzakladatel naší první výcvikové komunity SUR nebo jako ředitel Psychiatrické léčebny v Dobřanech a Lázní Jeseník. Byl i zakladatelem Střediska drogových závislostí.

Rád bych připomenul i jeho záslužnou a přínosnou práci v Sekci sociální patologie Československé sociologické společnosti při ČSAV (po převratu Masarykova sociologická společnost).. Rubeš se vyznal nejen v nealkoholových závislostech, ale v tehdejší době se orientoval jako jediný i v „pravidlech hry“ disociální vězeňské subkultury. Rubeš rozdělil toxikomany do tří skupin, které v tehdejší době výstižně definovaly toxikomanickou scénu, ovšem spíše ze sociologického hlediska.

1/ Dopingo-abuzérský typ

2/ Disociálně kriminální toxikomanická subkultura

3/ Sekundární, „nevinní“ toxikomani.

Jedná se o dělení spíše sociologické než medicínské.

Díky neocenitelným radám a doporučením prim. Rubeše - co mám dělat a čemu se vyhnout-jsem přežil ve zdraví 7 let práce v nápravném zařízení na Borech jako psychiatr a vedoucí lékař SPOL.

MUDr. Jiří Drtil pracoval v |Nápravně výchovném ústavu ve Valdicích. Později pracoval jako ředitel nemocnice s poliklinikou v Liberci a primář oddělení pro alkoholismus a jiné toxikomanie v Liberci. Vymyslel test určování tablet, který si nechal i patentovat. V tehdejší době tento test docela fungoval, protože skoro všechny návykové psychotropní látky se aplikovaly, nebo alespoň distribuovaly ve formě tablet a jiných hromadně vyráběných léčebných prostředků.

V 60. a 70. letech byla toxikomanická scéna poměrně chudá. Z léků se zneužívala především antihistaminika s obsahem efedrinu. Nejpopulárnějším z nich byl dávno již obsolentní Yastyl Tyto léky měly přezdívku „klepky“. Vznik tohoto názvu se vysvětluje dvěma způsoby. První je ten, že se tyto léky často připravovaly magistraliter a byly dostupné v sáčcích, ze kterých se musela účinná látka vyklepat. Podle druhého k tomu vedl tremor, především po předávkování efedrinu. V tehdejší době velmi populární psychostimulancia , předepisována především jako anorektika - zejména dexfenmetrazin, - pronikla do vězeňských zařízení jen zřídka. Tradicí bylo popíjení „magoráku“ , což byl silný čajový vývar, případně i s tabákem nebo různými léky. Dnes už tyto prakticky patří spíše do vězeňského folklóru.

Přelom 70. a 80. let je charakterizovaný hledáním nových farmak, nových možností jak si navodit euforii U analgetik jsme mohli i u nás pozorovat přesun preference z Algeny na preparáty s obsahem kodeinu, především na Alnagon; tento přesun byl dán mimo jiné i lepší dostupností Alnagonu. Alnagon sloužil i jako materiál k výrobě jiných, razantnějších

návykových látek, jak o tom ještě bude řeč. Neobyčejně se rozšířilo zneužívání Spasmoveralginu; Spasmoveralginu je přímo předurčen k tomu, aby se díky svému složení stal vyhledávanou a hlavně universální drogou pro závislé osoby bez ohledu na preferovaný lék nebo lékovou skupinu; obsahuje totiž kodein, efedrin, amínofenazon, fenobarbital a další účinné látky vyvolávající závislost, takže si každý může vybrat. Je to ukázka opravdu obdivuhodné polypragmasie. Spasmoveralgin, v žargonu odsouzených nazývaný "spasmáč", patřil k nejoblíbenějším návykovým látkám.

Výrazně se rozšířil abusu antiepileptik. Velmi oblíbeným lékem z této skupiny byl Biston (Karbamazepín}. Vyvolával pocit uvolnění a uklidnění a ve větších dávkách působil stavy obluženosti a údajně i transitorní halucinatorní stavy. Nejpopulárnějším lékem z této lékové skupiny však byl Lepsíraí (primidon). Tablety Lepsíralu byly v žargonu odsouzených nazývány "esíčka" (podle označení *Lis* na tabletách) a spolehlivě je poznalo mnoho odsouzených. Působil euforii, pocit distance od každodenních starostí a ve vyšších dávkách alteruje vědomí. Nepozorovali jsme závislost na těchto preparátech, pouze jejich abusus bez vyznačené závislosti. Dá se ovšem předpokládat, že případná závislost byla velmi nebezpečná vzhledem k riziku epileptických záchvatů při odvykání a byla by srovnatelná se závislostmi barbiturátového typu. Na této skupině farmak však nebyl nejzávažnějším problémem možný vznik závislosti, nýbrž ta skutečnost, že léčení epileptici tyto léky často prodávali spoluodsouzeným. Zdravotní stav epileptiků se potom markantně zhoršil zdánlivě bez zjištěné příčiny.

Velmi oblíbeným byly i léky ze skupiny nebarbiturátových hypnotik, a to především Dormogen (metachalon), který těsně před usnutím vyvolával *stav* příjemné relaxace a tzv. „matnicový efekt“. Zneužívání tohoto léku bylo velmi rozšířené, postupně však došlo ke výraznému snížení spotřeby díky zavedení přísných kontrolních opatření, a to i mimo prostředí výkonu trestu.. Noxyron byl také poměrně oblíbeným lékem, i když nebyl zdaleka tak rozšířen jako Dormogen.

V 80. letech se doslova masově rozšířilo zneužívání antiparkinsonik, zvláště Triphenidylu, které se nevyhnulo ani vězeňskému prostředí (Drtil, 1978). Triphenidyl byl známý pod názvem „triflák“ nebo „letadlo“. .. Ti odsouzení, kteří již byli léčeni v psychiatrických léčebnách, dávali přednost Disipalu (orfenadrin hydrochlorid), který měl výraznější euforizující účinky. . Tento lék však byl v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody špatně dostupný a patřil mezi odsouzenými ke skutečným vzácnostem, takže je zneužíván pouze při zvlášť významných událostech, jako oslava Silvestra, narozenin a podobně..Antiparkinsonika měla v malých dávkách psychostimulační, ve větších potom halucinogenní (nebo lépe deliriogenní) účinky. Další důležitou látkou na toxikomanické scéně bylo myorelaxans Mydocalm (Tolperison), u kterého odsouzení zjistili euforizující účinky a začali se ho domáhat, především u bolestí v zádech. Podobně tomu bylo i u Scutamilu -C s obsahem carisoprodulu a paracetamolu, který měl mvrelaxační a analgetické účinky a již v terapeutických dávkách údajně působil zlepšení nálady a redukci anxiety. Vznik syndromu závislosti jsme u žádného z těchto léků nepozorovali.

Nekorunovaným králem toxikomanické scény se stalo kompozitní analgetikum s firemním názvem Alnagon, v žargonu odsouzených nazývaný „áčko“. Alnagon sestával z kyseliny acetylsalicylové, kofeinu, kodeinu a fenobarbitalu. Alnagon bylo možné zneužívat několika způsoby:

1/ Polykání celých tablet

2/ Rozdrcení tablet a jejich protřepání ve vodě. Vzniklá suspenze se přefiltrovala přes kapesník nebo kousek hadříku a roztok s vysokým obsahem kodeinu se vypil.

3/ Roztok kodeinu měl mnohem razantnější účinek, když se aplikoval intravenózně.

4/ Roztok bylo možno „vymrazit“ v ledničce. Tímto procesem se roztok zbavil velké části balastních látek.

5/ Z roztoku se dal s použitím jednoduchého chemického procesu za přítomnosti krystalického jodu jakožto katalyzátoru vyrábět tzv. „braun“, což je chemicky hydrokodon, který se většinou aplikoval nitrožilně. Braun již byl prvním signálem přechodu k boomu ilegálních drog počátkem 90. let.

Dlužno poznamenat, že nejnebezpečnější látkou obsaženou v Alnagonu nebyl z medicinského hlediska kodein, ale z hlediska toxikomanů „balastní“ kompozitní látka phenobarbital, která působila při požívání celých tablet těžkou somatickou závislost barbiturátového typu. Při náhlém vysazení mohl proto vzniknout epileptický záchvat a někdy i status epilepticus.

S Alnagonem si nic nezadaly ani tehdy velmi populární kapky proti kašli Ipecarin a Benephorin, které kromě rostlinných výtažků (radix ipecacuanae, herba thymi a další) obsahovaly nezanedbatelnou dávku efedrinu a kodeinu. Byly zneužívány jak perorálně, tak parenterálně. Zaznamenali jsme i poměrně kuriozní případy, kdy si odsouzený aplikoval na WC intravenózně Benephorin zředěný vodou ze splachovacího rezervoáru. Kupodivu jsme nezaznamenali žádné závažné somatické následky a odsouzený si aplikaci pochvaloval pro razantní euforizující a stimulační účinky.

V obecnější rovině lze tehdejší vězeňskou toxikomanickou populaci charakterizovat tak, že preference jednotlivých farmak, případně lékových skupin byla velmi málo vyhraněná. Odsouzení byli co do výběru zneužívané látky poměrně málo nároční. Tato malá náročnost při výběru drogy je dána především malou a stále se měnící dostupností toxikomany vyhledávaných látek. Typ zneužívané látky se často mění i s příležitostí, při které je tato látka zneužívána. Tak například jeden a tentýž odsouzený užil před nepříjemným pohovorem s vychovatelem (nebo po něm) trankvilizér, v případě nutnosti zvýšení pracovního výkonu látku se stimulačním účinkem a při zvláštních příležitostech, jako je oslava narozenin, svátků apod. třeba látku alterující vědomí a vnímání, jako je např. Triphenidyl. Především zde však hrála roli dostupnost těchto látek. Náš psycholog PhDr. Zajac razil termín „zchemizované mozky“.

Ve svém sdělení jsme se soustředili na možnost abusu farmak ve smyslu hromadně vyráběných léčebných přípravků. Pro omezený rozsah našeho sdělení jsme odhlédli od abusu tabáku, silných čajových odvarů („magorák“) a těkavých látek.

Souhrn

Pokusili jsme se nastínit spektrum farmak zneužívaných v 80. letech 20. století osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. V důsledku snížení dostupnosti klasicky zneužívaných farmak, jakými byla např. analgetika-antipyretika, antiasthmatika a psychostimulancia došlo k rozšíření palety zneužívaných léků o nové lékové skupiny, jakými jsou například antiepileptika nebo myorelaxancia, se kterými jsme se mimo prostředí výkonu trestu nesetkávali- Závažným problémem, který vyvstal ke konci 80. let byla závislost na látkách morfinového typu u příslušníků typické disociálně kriminální toxikomanické subkultury.

Závěr:

1/ Téměř každý lék se dá toxikomanicky zneužívat a stát se drogou.

2/ Český člověk je nesmírně vynalézavý a dovede si poradit v každé situaci- i v kriminále.